

Goran Rem

ZA NOVU POVIJEST SLAVONSKE KNJIŽEVNOSTI

Književni glasnik Goran Rem, Pedagoški fakultet Osijek, prethodno priopćenje, Ur: 22. rujna 1999.

UDK 886.2(091)

Posljednje godine dvadesetoga stoljeća u svojem specifično motiviranome interesu za ponovno osvjetljavanje baštine, oslobađaju ključeve zavičaja i gradskoga okružja (obnova strategije "polisa"), kao nezaobilazne orijentire. U slavonskim se gradovima budi memorija baštine i pojavljuje se sve prirodnijim potreba mrežiti slike tih baštinskih slika u cjelosni pregled, Npr. pojavljuju se biblioteke Slavonica i Brodski pisci, te znanstveni zbornik Književni Osijek.

Osim J. Pannoniusa, J. Jakošića, J. Bognera, M. Vaupotića, D. Švagelja, V. Rema i S. Marijanovića, bitnim su metodologijskim smjerokazima filologijski i književnopovijesni opusi Tome Matića i Branka Vodnika, a svojevrsnim slovom razlike dade se čitati udio slavonskih autora u književnopovijesnim pregledima Ive Frangesa i Dubravka Jeličića.

Nova povijest slavonske književnosti ima pokazati u prvome redu novo shvaćanje strategija zavičajnosti i egzistencijske adrese.

1.

Želi se osvjetliti implicitno naglašen "zahtjev" hrvatske filologije proteklih nekoliko godina za pisanjem povijesti slavonske književnosti. Naime, učvrstio se niz slavonskih književnih povjesničara u pisanjima povijesti hrvatske književnosti (Dubravko Jelčić), pojavila su se temeljna prevrednovanja pojedinih razdoblja hrvatske književnosti u Slavoniji (skup i zbornik *Hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća, Književni Osijek*), djelatna je knjižnica kritičkih izdanja *Udio Slavonije u hrvatskoj književnosti i kulturi*, otiskana je opsežna popularna knjižnica slavonske književnosti u 100 knjiga (*Slavonica*), najavljen je i projekt *Brodski pisci* u 30 knjiga... Takav aktualni niz novih uvida u slavonsku književnost pokazuje kako u vrlo različitim vrstama bavljenja književnošću uglavnom nije izostavljan kritički okvir. Dapače, u nekim se slučajevima dade zapitati o razlozima pretjerane strogosti. U svakom slučaju, nameće se nužnom i potrebnom nova povijest slavonske književnosti kao sustavan pregled ukupnoga korpusa. Zamisliva je i povijest slavonske književnosti kompilacijski složena od dosadašnjih radova koji su sintetično pristupali pojedinim odsječcima slavonske književnosti. Takva se višeautorska povijest ne može zamisliti bez radova povjesničara (također: prireditelja, urednika...) poput Josipa Forka, Josipa Bognera,

Katice Čorkalo¹, Ive Bognera, Dionizija Švagelja², Stanislava Marijanovića³, Vladimira Rema, Branka Drechslera, Vinka Brešića, Ivica Matičevića, Stjepana Krpana, Stjepana Sršana, Josipa Bratulića..., navesti ih je samo ilustrativno, kao i mogućega metodologijskog oslonca Tome Matića. Takvu je povijest povjesničara i književnosti svakako poželjeti; ona je neizostavan literaturni lažmus svakom slavonskom istraživanju. Autorski, pak, potpisana nova povijest slavonske književnosti "starom" će poviješću slavonske književnosti vidjeti upravo tako poslagan niz tekstova Slavonaca o slavonskoj književnosti pa će, uz već spomenuti metodologijski kritički uzor Tome Matića, nastojati prikupiti i "izoštriti" dosada postojeću sliku slavonske književnosti.

Kultura živi na određenom mjestu i to mora biti itekako razvidno, to mora biti njegovano ali i komunikativno ponuđeno... Mi nemamo izbora, mi imamo svoju kulturnu adresu, svoj kulturni zemljopis i njegovu ostarjelu tkanicu. Sagledanje pak te tkanice, na slavonskome se zemljopisnom polju nužno ima pribрати iz energije identitetne obrane. Nju su pak, tu obranu izvodili ljudi iz temelja kulturnih tragova ovoga prostora. Iz stoljetne slavonske suvremenosti, neuklonjiva moderniteta. Kontinuiranje konkretnosti, stvarnosti, egzistencije, gotovo da je besmislen zahtjev – jer je notoran, samozdan, jedino moguć.

U hrvatskoj je književnosti njegovanje regionalnih književnih činjenica – njegovanje i kultiviranje samih izvorišta. Primjerice, književni krugovi renesansnih mediteranskih hrvatskih središta, nikada nisu bili shvaćeni drugačije do li integrirajućim činiteljima hrvatske književnosti. Izvorenje hrvatske književnosti snažno je kontinuirano sve do suvremenosti proteklih desetljeća, u kojoj pak ti hrvatski mediteranski gradovi imaju i svoje jake književne časopise i svoje jake "književne krugove", *čakavske matice i sabore*, napose i pučku sveučilišnu djelatnost. Dade se vidjeti kako je hrvatska književnost mediteranskoga podneblja u suvremenost predala i cehovski profilirane djelatnosti kao i one koje uz nedvojbenu autorski i cehovski potpis kooperiraju s različitim vidovima priredbenih, pučkih i prosvjetiteljskih djelatnosti. Slično se događa i u "kajkavskome književnome krugu": njeguje se jezik, dapače krilatično se potiče prvobitna ali i artifičijelna kajkavština. Definiraju se u književne nagrade uže i šire zavičajnosti, što opet u izvedbi dodjeljivanja, a uvezano u kakve "pjesničke susrete" - redovito širi priredbenu sliku prema drugim vrstama umjetnosti i kulture, pismenosti.

Niz književnih časopisa izvanzagrebačke produkcije njeguje spomenuta izvorišta (Dubrovnik, Kaj, Mogućnosti, Nova/Istra, Književna rijeka, Književna revija...

1 Vidjeti kronologiju unutar knjige *Slavonica* Katice Čorkalo, Vinkovci, 1994.

2 Usp. knjigu *Slavonske književne komunikacije*, Osijek, 1975.

3 Vidjeti sinopsis skupa *Književni Osijek* u istoimenom zborniku, Osijek, 1977.

navesti je samo ilustrativno), ali pri tome posve artikulirano recepcijski uvezuju suradnju iz sveukupnog tematskoga i djelatnoga hrvatskog prostora, dapače uz intenzivna kontekstna tkanja - prema Mitteleuropi, prema Alpe-Jadran kontaktnosti, prema mediteranskim komunikacijama.

Između dva određena mora

Dade se imenovati i niz osjetljivih, reklo bi se - neotracijskih, osvjetlitelja tih regionalnih konstelacija⁴. Riječ je o autorima, pjesnicima i znanstvenicima, te "priredbovnicima", koji pravo spomenutom pro/ovjerom identitetnoga kontaktnog interteksta nastoje pribitati pogled na svoju "ptolomejsku" plohu. Ona naime, pliva između dva određena mora: panonskoga i jadranskoga, te je posve neuvjerljivo "mobilizirati" se kakvu globalnome "internacionalizmu". Potonji je svoje prilike istrošio nastojeći međunacionalna putovanja obavljati - tenkovima.

I ponovno je ovdje navesti samo neke takve autore regionalnih neotracijskih pogleda: antologičarski rad **Mirjane Strčić** u Istri, svečakavski monografski i antologičarski rad **Milorada Stojevića**⁵, antologičarski rad **Božice Jelušić** u kajkavskome krugu, panoramski i monografski pristupi Vladimira Rema u šokačko-slavonskome polju.

Za sve se te i takve neotracijske uvide dade napisati kako se ne daju nagovoru ideologijskoga izvanpoetskoga internacionalizma kao futurističnoga zadatka, nego se upućuju obnovljenu čitanju one kontaktnosti, komunikativnosti - i zalihosti iz toga proizišle, koja se nalazi već pohranjena u pismo, kulturu konkretnoga podneblja. Produktivno se dakle napušta jugoslavistične/internacionalistične prijeratne naručbe, a upućuje osviješćenju i eksplikaciji baštinski očuvana interteksta, indicira na prema riječima profesora **Rafe Bogišića**, hrvatsku književnu višejezičnost; kako onu "unutrašnju" (čakavština, kajkavština, štokavština) tako i onu "izvanjštenu" (ostvaraji na latinskom, talijanskom, njemačkom, mađarskom...). Suvremenost donosi i nove tipologizacije, te pored baštinski iznjedrene primjerice "osječke njemačke književnosti" (**Vilma Vukelić**, **Roda Roda**, **Ernst Simons...**), ima se čitati i "manjinske hrvatske korpuse"; gradišćanske književnosti, potom književnost Hrvata u Mađarskoj⁶, seoskih pisaca u Italiji ...

Kako vrapci - zvižduću

U hrvatskoj su književnosti nazočni i dvojezični književnici, autori s dvije književne putovnice: **Petko Vojnić Purčar** kao vojvođanski i hrvatski pisac, **Jasna**

4 Usp. Knjižnica Neotracija MH Osijek i istoimeni niz temata u Književnoj reviji (napose *Zavičajnu čitanku* Stanka Andrića, 1992.).

5 Bilo bi veliko iznenađenje doskora ne primiti primjerice *Povijest riječke književnosti*, iz rukopisa toga autora!

6 Usp. *Povijest književnosti Hrvata u Mađarskoj*, Stjepana Blažetina. Osijek. 1998.

Melvinger također, niz bosanskih pisaca u hrvatskome kulturnome i književnokulturnome polju s pomalo tragično obojanim pripadnosnom /z/dvojnošću... Također nije previdjeti niti značajno ime **Julien Eden Bušić** koja je na američkom jeziku napisala a samo u hrvatskome prijevodu objelodanila svoj roman nedvojbene hrvatske kulturalne pripadnosti i raspoznatljive pripadnosti hrvatskoj književnosti... Posve je zasebne dvojezične i dvoknjiževne snažne putovnice i **Giacomo Scotti**...

Uglavnom, velik je broj primjera iz dalje i bliže književne baštine koji pokazuju na otvorene granice hrvatske književne kontaktnosti, dapače primjeri su to koji su sami upravo tim granicama, preko njih se tranzitiraju silnice jedine moguće i zamislive susjednosti: one koja je jezičnom i egzistencijalnom adresom - kod kuće.

Dakako, postoji i zaseban problem sadržaja, zaliha. Pitanje je jesu li zalihe koje se neotradijski izlaže posve definirane "završene" i ukoliko su "ptolomejske" onda i posve određene u svojoj vezanosti uz ponudu konkretnoga podneblja? Jednostavnije i preciznije pitanje glasilo bi: imaju li onda Dubrovčani samo o moru i suncu pjevati, Zagorci samo o "bregima", Slavonci samo o njivama, a Boduli samo o otocima? I tako onda zauvijek?

Pitanje je možda pregrubo i prejednostavno, ali se nameće. Odgovor pak leži u već spomenutoj kontaktnosti koja u mijenama što ih nudi medijska promreženost svijeta XX. stoljeća, spoznaje kako isti ili slični lokalni vrapci zvižduću na svim vrstama krovova cijeloga svijeta; a "istine" koje čuva ona tajanstvena sova u blizini "svijetle kolibe", već odavno znaju svi - pa i vrapci na krovu! Najbliži je primjer ovoj slici odnosa unutar zavičaja, odnosno unutar nešto šireg zavičaja niz navodnih nepoznanica koje rukovode sudbinom ratne i poratne Hrvatske. "Istina" o tim Velikima koji "nam kroje"... ili pak zavičajnim "vodama" koji bez našeg, znanja rješavaju našu sudbinu, beznačajna je i svi je znaju. Međutim i pored općepoznatosti svih tajni koje rukovode sudbinom države i nacije, pojedinčeva je moć - slaba, jer se spomenute "općepoznanice"/tajne ne mogu više ni o što omjeriti, nema *Globalnoga orijentira* a koji bi onda, prepoznajući "svoga" *Odanika*; uzvratilo zaštitničkom zadovoljštinom.

Kulturne adrese

Primjerice, autoritet koji je od Hrvatske zahtijevan u održavanju mira na jugoistoku Europe, upravo je ono stanje koje svjetskim i europskim institucijama prvobitno gospodarskih integracija - ne odgovara. Autoritet su prvo zahtijevali i stimulirali ga a potom ga diverzirali.

Ali to nije predmetom ovoga raspravljanja. Ovdje je samo tim primjerima ukazati na intenzitet komunikabilnosti - na kraju tisućljeća, a u konkretnom primjeru Hrvatske i Slavonije - i na kraju svijeta?

7 Osjećaj graničarstva je jedna od bitnih unutarkorpusnih *tematskih* odrednica "šokačke" i/ili "cvelferjske" književnosti, odnosno ukupne Slavonske književnosti!

Naime, neposredna hrvatska kulturna odnosno pismovna kontaktnost kako je već napisano može živjeti jedino tamo gdje je njezina, kontaktnosti, adresa. A tu je riječ o hrvatskim kulturnim i književnim središtima, popularnije poznatih pod imenom *rubovi*. I dok je kontaktnost mediteranskih hrvatskih središta kao i sjevernih granica oduvijek i doslovno - putopisno otvorena, uz također niz hrvatskih putopisa kroz Bosnu dotle je kranji slavonski dodir s Istokom, Dunavom i donekle Savom, oduvijek bio graničarski. *Graničarstvo* je razlikovati od *života uz granicu*, makar tu razliku objašnjavala samo situacija primjera Dunav/Sava razdjeljenosti. Dakle, dok bi se u drugim dijelovima Hrvatske moglo pisati o kakvome - a i o kakvosnome - životu uz i kroz granicu; te o predmetnoj kontaktnosti ovoga razmišljanja, dotle je život na istoku Hrvatske, u Slavoniji, **graničarski**, u svakome smislu. A u prvom redu, u smislu svijesti čovjeka koji tamo živi te o različitim običajnim prigodama zaneseno pjeva pjesme o "starim graničarima"⁸. Riječ je o antropologijskom graničarstvu, u kojemu je život oduvijek "opasan i tvrd", poluuniformiran, u stalnoj bitci između rakijaške i vinske kulture, između harmonikaške i tamburaške kulture, između informacijskokomunikacijskog slabog signala sa Zapada ali i agresijskog signala informacija sa Istoka.

Valja istaknuti kako preciziranje mjesta na kojemu žive prirodni, zemljopisni kontakti hrvatskoga kulturnoga prostora ukazuje na žučeno jačanje institucija, kulture, umjetnosti i znanosti - nacionalnoga i državnoga hrvatskoga središta. Bez snažne institucijske mudrosti, u bitnome - slike, koja će također bitno znati o svojim kontaktnim adresama, te o svojoj također nužnoj slabosti distribuiranoj u živkanju vrabaca /konkretnih pojedinačnih umjetnika/, nema govora o već nabačenoj a onda i artikuliranoj internetovskoj promreženosti, mogućnosti kakvosnoga/informiranoga življenja uz granicu, odnosno graničarstva.

Refleksije s rubova

Ako je možda pomalo nejasno što je to slika institucijskoga hrvatskoga središta, onda je naglasiti da se tu posve doslovno misli i na arhitektonsku, i na ljepotu gradskih nacionalnih galerija i muzeja, na kultiviranu gastronacionalnu ponudu, vinsku kartu... na svu visokostandardiziranu i tehnologijski suvremenu kulturnu sliku hrvatske središnjice. Tek tako jasno uvjerljive i sjajne suvremene i baštinske slike, ona može reflektirati, odnosno prikupljati refleksije sa svojih kontaktnih zavičajnih adresa. Kojima je onda velika odgovornost sagledati svoje zavičajne funduse, osvjetljavati ih i paradigmatički provjeravati, pozorno skrbiti o starosti kulturnoga, pismovnoga sjećanja. Riječ je ovdje o zemljopisu kulture. Kultura živi na određenomu mjestu i to mora itekako biti razvidno, to mora biti njegovano ali i komunikativno ponuđeno.

⁸ Osobito je intenzivan indikator još neuknjigovljen opus drenovačkog slijepog osamdesetgodišnjeg pjesnika Đuke Galovića!

Upravo će ta tehnologija ponude, medijska svijest, pridonijeti i potvrditi autentičnosti, onoga što se s popriličnim zaboravom u Europi sagleda kao ovjera identiteta ili uopće gotovo - potreba identiteta.

Ukratko, istraživati svoj konkretni zavičaj: Slavonije, Istre, Zagorja, Krka, Zadra, znači - čitati Hrvatsku a bez ikakva osobita napora misliti Europu.

Jasno je i slijedeće, iskušenje u kojemu se našla Cvelferija, Slavonija, Hrvatska, iskušenje je koje je Europa već komforno zaboravila. Stoga je cvelferijsko-hrvatsko-slavonsko iskustvo prednost našoj mislenoj pribranosti, jer je upravo ona, ta misao, to čitanje i takva uljudba bila napadnuta i branjena. Dakle, naša je spoznaja prednost u mišljenju Europe to neposredno loše iskustvo što smo ga ratom odživjeli. Medutim, ona, ta Europa, jedva da postoji i kao ovako prethodno izrečen paušal. Njena je identitetnost sva pohranjena u "integracije" te je njoj svaki proces lokalnoga ojačanja - probavna smetnja, koje je najlakše riješiti se ne bude li uopće smetnja u njezinu organizmu. Medutim, mi nemamo izbora, mi imamo svoju kulturnu adresu, svoj kulturni zemljopis i njegovu ostarjelu tkanicu. Sagledanje pak te tkanice, na slavonskome se zemljopisnom polju nužno ima pribрати iz energije identitetne obrane. Nju su pak, tu obranu izvodili ljudi iz temelja kulturnih tragova ovoga prostora. Iz stoljetne slavonske suvremenosti, neuklonjiva moderniteta: Kontinuiranje konkretnosti, stvarnosti, egzistencije, gotovo da je besmislen zahtjev - jer je notoran, samozadan, jedino moguć. Vinkovci stoga izriču i svijest i veliku ljubav kada Vukovaru i Županji tkaju *Festival glumca*. Oni su, Vinkovci, grad hrvatskih glumaca, "najglumstveniji hrvatski grad" kaže **Dalibor Foretić**, Vinkovci su grad iz kojega su **Vanja Drach**, **Mata Ergović** i **Ivo Gregurović** - otišli, ali su Vinkovci i grad u koji su se ti ljudi uvijek vraćali.

Što to znači?

Napokon se tu tragičnu kulturalnu plohu Mitteleurope može i smije nuditi rekonstitucijskome odnosu. Kada su me jednom prilikom na predavanju u Grazu pitali što to znači i što znači moja tvrdnja da nas više ne zanima prinuda južnoslavističnih projekcija, pa su k tome pitali i čime se to onda mi uopće imamo baviti - odgovorio sam da nam slijedi niz temeljnih istraživanja tragova europskoga interteksta pohranjena u književnokulturnu hrvatsku, napose slavonsku baštinu.

Govorio sam u Grazu⁹ i o tome da je Osijek desetljećima falsificiran u sivu jugoslovanštinu, koja je imala zastnjeti upravo baštinsko blago, i njegove identitetne smjerokaze. Govorio sam i o tome da te poslove - zavičajnih istraživanja - držimo u najmanju ruku odgovornošću, akoli već ne i mjestom obnove jedne tugaljive emocije. Zavičaj je mjesto nepogrešive pohrane identitenoga otriježnjenja ali i opijenosti,

⁹ Na slavističkoj katedri u Grazu lipnja sam 1997. održao predavanje - *Hrvatsko ratno pismo/ vonsko ratno pismo*.

kako već nagovara slavonska enologija Iloka i Kutjeva, uz sufliranje orahovičko-feričanačko i jasinjsko.

Zavičaj se desetljećima pokazao i jedinim sigurnim mjestom obrane nacionalnoga, premda je prateća riječ **baština** bila nevjerojatno sumnjiva.

Kulturne su slike pojedinih slavonskih gradova manje ili više uspješno ali nezaustvljivo i barem tiho spominjale i isticale svoje "lokalne" baštinske i suvremene autore, te tako makar i "u sebi" ponavljale svoje ime i svoje lice, svoju osobnost. I u današnjim trenutcima postratnih mafijaško-privredno-ucjenjivačkih unutrašnjih i izvanjskih udaraca - upućenih prije svega slabome pojedincu, ne treba takva zavičajna remobiliziranja shvaćati drukčije doli objelodanivanjem onoga što je doratno bilo polu ili posve zabranjeno. Nije, također, istraživanje baštine zabijanje "glave u pijesak" nego je to zabijanje glave u "blato" jedne hranjive crnice, one koja se međutim vrlo dobro zna ne samo ravničarski rasprostirati nego i bez metafora uspinjati brežuljcima i brdima sve do planinskih okomica, a o protoprisjećanju na more nije niti pričati nego je čitati liriku **Zlatka Tomičića** ili **Delimira Rešickog**, ili recentno **Vlaste Markasović**.

3.

U svakom slučaju, moje je osobno izlaganje nužde pregleda ukupne književnosti u Slavoniji i Baranji, vodila neposredna egzistencijalna opomena osviještenja identitetnoga integriteta. Naime, prikupljajući tijekom Domovinskoga rata podatke o ostvarajima u poljima pismenosti, kulture, umjetnosti, nepose medijskoga svakodnevnoga komentiranja ratne zbilje, zapazio sam implicitnu ali jaku zajedničku nit svih vrsta ostvaraja. Dakako, dijelom je ta nit bila i složenija tkanina, tekst eksplicitnoga izlaganja, ali se redovito dakle sastojala od potrebe osvjetliti kulturnu baštinu svakoга napadnutoga prostora, posebice naseljenoga, osobito gradova.

Jedna od nezaobilaznih sastavina u tim osvjetljenjima bila je i citatna usmjerenost književnicima koji pripadaju baštini ukupnoga slavonskoga prostora, a svaki je opet grad odnosno autor zaokupljen ratnim zbivanjima u svojem gradu pronalazic i "stare" i suvremene književnike neposredno vezane uz taj grad.

Naravno da su dijelom ta pozivanja na "stare" iz svojega "atara", bila samo plošna i nominalna, ali su i tada ukazivala na svijest o identitetu i dijakronijskim listanjima jačih sinkronijskih odsječaka iz prošlosti kojega grada. Te gradske i regionalne mobilizacije, prikupljene u zajednički uvid, a time sam se bavio 1991. do 1995. u projekciji rukopisa *Slavonsko ratno pismo*, snažno sugeriraju kako svojevrsna prigodna osviještenost sasvim složeno počiva na rasutim ali vrlo solidnim zavičajnim znanjima. Nije daleko od takve osviještenosti u kritičnim okolnostima, do sagledavanja činjenice da se prosječno obrazovani pučki pisac na ta zavičajna znanja oslanja sasvim dobro se snalazeći i u izvornim djelima ali i u knjigama zavičajnih prikupljanja (gradske monografije, panorame, prigodne pregledne

tiskovine).

Nije daleko od takvoga uvida racionaliziranosti intenzivnu narudžbu koja već zavičajnim snalaženjima spomenutih "prosječnih pučkih pisaca" jasno izgovara i zahtjev za sustavnijim i preglednijim radom.

Svojevrzne gradske ili pak popularno-panoramske predradnje takvome se radu već nadaju u recentnim, već i medijski prilično poznatim djelima, ostvarajima dragocjenim kao signalima kojima se ima i rad na povijesti slavonske književnosti kretati.

Široka rasutost podataka o slavonskim književnicima i svemu onome što čini i prati književnost, zgusnuta u svojoj također vrlo širokoj pismovnoj ponudi - u trenutcima koji su za takvo preispitivanje bili prepoznati kao presudni, a bili su pritom trenutci najveće egzistencijalne ugroze - nagovara pribranoga filologijskoga istraživača odgovoriti na njegov čitateljski način.

Načiniti je dakle povijest slavonske književnosti.

Ona ima biti nužnom kombinacijom kronologije i interpretacije.

Ona ima jasno pokazati "starosnu" opravdanost projekta/korpusnost. Ona ima pokazati i referencijsku pripravu tome poslu. Ona ima ukazati na konsenzusna mjesta čitanja slavonske književnosti, također ima i više od toga polilogijskom blagošću ukazati i na slabo ili nikako čitana mjesta slavonske književnosti.

Povijest slavonske književnosti u svojoj neposrednoj izvedbi ima pozorno prelistavati i paralelne refleksije pojedinih književnih polja, razdoblja, te dakle štovati pismo kritike ili pak starijega literarnoga sekretizma, onoga koji je bio i književnom činjenicom i refleksijom o drugim književnim činjenicama, ali i kulturnim aktivistom u slijedu brojnih povijesnih udara u egzistencijalna i doslovna slavonska polja.

Povijest će slavonske književnosti imati dignitetnoga motivatora u učinku "slavonskoga ratnoga pisma", kao dakle potkorpusa slavonske književnosti posve neusporedive refleksivnosti i unutarnjiževne autorefleksivnosti, napose kritičke vizure.

Od jedine napisane ukupne povijesti slavonske književnosti - one u popularnoj kratkoj sintezi ispisanoj u panorami Slava Panonije kao predgovor - do niza znanstvenih samostalnih monografija, već spominjanoga slijeda radova koji sinkrono ili povjesničarskim retro osvjetljenjima sagledavaju pojedina razdoblja slavonske književnosti, uza nezaobilazne zborničke i/ili projektne radove u posljednjih desetak godina, a svakako i od vinkovačko-zagrebačkog skupa *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti 1966./1968.* slaže se niz priprema za jedan napokon spretniji pomoćni rad kojega je usložiti kao Povijest slavonske književnosti. Stjepan će ju Sršan i izravno zaželjati 1994. godine¹⁰.

¹⁰ "Smatramo ... da će biti potrebno dati cjelovitu povijest hrvatske književnosti iz Slavonije koju do sada imamo tek u odlomcima". Stjepan Sršan u Pogovoru 59-e knjige *Slavonice*, Vinkovci, 1994.

Kad sam napisao "pomoćni rad" tada želim istaknuti kako takav rad ima popuniti nedostatnost podataka u "glavnim" povijestima hrvatske književnosti (čak i štovanoga akademika Dubravka Jelčića), osobito onaj slijed podataka koji ta "nova" povijest slavonske književnosti ima obraniti kao *značajan – jer kontinuiran kulturni tekst*.

Pri tome je nazaobilazno, a na to upozorava i potkorpus "slavonskoga ratnog pisma" uočiti znakovita gradska zgusnuća, kao i podregionalne kulturne specifikacije (šokačka književnost, koju imenuje V. Rem, analitički odčitava Helena Sablić Tomić; cvelferijska književnost, koju prepoznaje skup o Mari Švel Gamiršek, slavonska pučka književnost, specifično utkana u suodnos s pučkim teatrom, odnosno vinkovačkim i virovitičkim kazalištem koja su izvorila zavičajne strategije čuvanja nacionalnog kroz teško osporivu samu zavičajnost... gdje je desetljećima eufemizam zavičajne baštine mudro nadigravao političke kontrole).

Također, nova povijest slavonske književnosti ima, a to bi bilo izbaštinjeno iz disciplinarnosti upravo filologijske samokritičnosti Tome Matića, izreći napomenu da nužno pripada popularno-znanstvenome diskursu.

4. LITERATURA

- Andrić, Nikola, *Prigodni spisi o Strossmayerovim prethodnicima*, Spomen-cvijeće, Zagreb, 1900.
- Andrić, Nikola, *Iz ratničke književnosti hrvatske*, Prosvjeta, Zagreb, 1902.
- Firinger, Kamilo, *Baranja i hrvatska knjiga*, Radovi Centra JAZU u Vinkovcima sv. 2., Zagreb, 1973.
- Forko, Josip, *Crtime iz Slavonske književnosti u 18. st. Izvješće osječke realke 1883.-84.*, Osijek, 1884.
- Franičević, Marin, *Slavonski pisci 18. st. u okviru hrvatske književnosti*, Forum 2-3, Zagreb, 1968.
- Franičević M., Švelec, Fr., Bogišić R., *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, knj. 3. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1974. (s najvažnijom literaturom).
- Georgijević, Krešimir, *Hrvatska književnost od 16.-18. st. u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb 1969,
- Hrvatski latinisti II. Pisci 17.-19. st. Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 3 Prir. Gortan, V. i Vratović, V. Zagreb, 1970.
- Gortan, Veljko, *Hrvatski latinisti iz Slavonije*, Simpozij "Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti", Vinkovci - Zagreb, 1968.
- Hoško, Emanuel, *Dvije visoke škole u 18. st. Kačić VII.*, Split 1976., broj X., Split, 1978.
- Ključevi raja*, Osijek, 1995.
- Književni Osijek*, 1997. (zbornik)
- Kombol, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, 2. izdanje, Zagreb, 1962.
- Kovačević, Ivan, *Neki prigodni pjesnici iz Slavonije pod konac 18. st.* Nastavni vjesnik br. 23, sv. 5-6, Zagreb, 1915.

- Marijanović, Stanislav, *Povratak zavičajnicima*, Osijek, 1983.
- Marijanović, Stanislav, *Osijek kao književno središte u prošlosti*, Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Osijek, 1984.
- Matić, Tomo, *Katančićev "De oiesi illyrice libellus"*, Rad JAZU 280, Zagreb, 1945.
- Matić, Tomo, *Pjesme A. Kanižlića, A. Ivanošića i M.P. Katančića*, Stari pisci hrvatski XXVI, JAZU, Zagreb, 1941.
- Pavić, M., *Književna slika Slavonije u 18. st.* Glasnik biskupije bosanske i srijemske XVII, Đakovo, 1889.
- Peić, Matko, *Slavonija - književnost*, Osijek, 1984.
- Posavec, Zlatko, *Slavonski neoklasicistički krug*, Revija XVII, Osijek, 1977., br. 4.
- Malbaša, Marija, *Osječka bibliografija*, sv. I. 1742.-1944., Centar za znanstveni rad JAZU Osijek, Osijek, 1981.
- Prohaska, Dragutin, *Ilirizam u Osijeku*, Zagreb, 1913.
- Radovi sa simpozija o M. P. Katančiću, Osijek, 1976. (rukopis)
- Sršan, Stjepan, *Latinske pjesme slavonskih pjesnika tiskane u Osjeku u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća*, doktorska radnja, Filozofski fakultet, Zagreb, 1986.
- Škavić, J., *Književnost Slavonije u 18. st.*, Republika 2-3, Zagreb, 1954.
- Šveglj, Dionizije, *Scena i vrijeme*, Vinkovci, 1981.
- Šveglj, Dionizije, *Slavonija i Baranja u hrvatskoj književnosti*, Zbornik radova Prvog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje, Osijek, 1970.
- Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. I., Zagreb, 1913.
- Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, Osijek, 1985.
- Zbornik radova o Vidu Došenu i Blažu Tadijanoviću*, Osijek, 1981.

SUMMARY

Goran Rem

The last years of the 20th century with their characteristic motivation for the rediscovery of the heritage set free as unavoidable the keys of the home and urban surrounding (revitalisation of the "polis" strategy). Slavonian towns find again the heritage memory and the urge to unite the images of those heritage pictures becomes more and more natural. There emerge the series Slavonica and Brodski pisci, the collections of works Županjski vijenac and Književni Osijek.

Next to J. Pannonius, J. Jakošić, J. Bogner, M. Vaupotić, D. Šveglj, V. Rem and S. Marijanović, the philosophical and theoretical literary works of Tomo Matić and Branko Vodnik are also significant methodological signposts. Furthermore, Slavonian authors receive their rightful place in the reviews of literary historians Ivo Frangeš and Dubravko Jelčić.

The mission of the new history of Slavonian literature is to explain the new understanding of the home and existential address.